

Nagy Gáspár versei

Az utóbbi két évtized magyar költészetének látványos kibontakozása mögött szociológiai tények is rejlenek, a fiatal nemzedék önkereső igyekezete kényszerű módon a művészetben talált érvényesülést, nemcsak az irodalomban, hanem a képzőművészetben, a zenében és a színháztársaságban, és ez a nemzedéki orientáció természetesen a legkülönbözőbb eredményeket hozta: az igazi tehetségek felszínre jutása mellett látványos megtorpanásokat és zuhanásokat, az underground kultúra és mindenféle álművészeti tevékenység elburjánzását. Sietek kijelenteni: Nagy Gáspár az új magyar líra legjobb tehetségei közé tartozik, nemzedékének dilemmáját azonban ő sem kerülhette meg, a köznapi tapasztalatot és a költészetet ő is szembeállította egymással, s a személyiség igazi szuverenitását ő sem a társadalmi létben, hanem az alkotó magányban fedezte fel, és legfeljebb csak az utóbbi évek földrengésszerű politikai változásai között talált magának a közéletben is méltó szerepet.

A költészet eme felfogása mindazonáltal nem jelent elvonulást a társadalom és a történelem kihívásai elől, a vers semmiképpen sem jelenti az artistikus létezés elzárt szigetét, ellenkezőleg közvetlen összeköttetést a közösségi és történelmi lét mélyebb áramlataival s teljes részvételt az egyetemes emberi és nemzeti sorsban, vállalván ennek a sorsnak a drámai konfliktusait. Ennek a konfliktusokat is vállaló véleményalkotásnak volt nevezetesen gesztusa a Nagy Imre emléket idéző *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című költemény, amely a költő személyes sorsát is meghatározta hosszú éveken át: Nagy Gáspárnak egy egész verseskötet a megtorlás áldozata lett.

A költészet ebben a nyílt kiállásban lesz a teljes élet záloga, a köznapokkal és a történelemmel folytatott viaskodások igazi tétje. Itt kezdődik tulajdonképpen a vers jelenkori drámája, az a lázas vagy makacs küzdelem, amely a költészetnek jogos helyet akar szerezni a társadalomban. A költő ezzel az egész társadalmat átható, s minden szellemi értéket kikezdő kommunikációs válság ellen lép fel, minthogy ez a válság veszélybe sodorta a költészet társadalmi szerepét és hitelét. Nem kevesen hirdetik a költő szerepvesztését, sőt a líra halálát, s a modern társadalom szellemi munkamegosztásában mind tanácstalanabban mozgó költő maga is úgy érzi, hogy alig lehet más választása, mint a „versben bújdosás”. Ezt az idegenséget szeretné megtörni Nagy Gáspár, midőn le akarja győzni a kommunikációs válság bénító következményeit, s a

versnek a társadalom önismeretének kiktüzdésében, a nemzet identitásának helyreállításában ad szerepet.

Ennek a szerepértelmezésnek a következtében képes megszilárdítani hitét a költészet erkölcsi és közösségi küldetésében, s amilyen fenntartás nélkül vetette magát a szellemi munka válsága által rákényszerített viaskodásba, olyan őszinte hittel tudja vállalni a vers hagyományos és persze változó feladatait. A katharzis, mint mindig, most is emberi tragédiák messze világító máglyáján jön létre, Nagy Gáspár fiatal költésztünk számos alkotó egyéniségéhez hasonlóan a magyar líra halottainál keres példát, talál emberi biztatást és erkölcsi igazolást. A hetvenes és nyolcvanas évek irodalma iszonyú vérvesztéseket szenvedett, mintha egy könnyörtelen hadjárat szedte volna áldozatait, ugyanakkor ezek a veszteségek még inkább kinyilvánították az új magyar költészet erkölcsi értékeit. Abban az irodalmi életben, különösen a fiatal nemzedékek körében, ahol a költészetnek máskülönben is megnövekedett morális súlya van, s a vers konnotációs körzetében olyan fogalmak kapnak helyet, mint az autonóm cselekvés, a személyes szuverenitás, a nemzeti identitás, nos ebben az irodalmi életben sajátos „hagiológia” alakult ki, amely az eltávozott nagy költői egyéniségeket egyéni és közösségi példának állítja a társadalom, illetve az irodalom elé.

Az erkölcsi érzület szükségszerűen nevez meg kiemelkedő humánus példákat, s a magyar szellemi élet korán és tragikusan eltávozott nagy egyéniségeit idézve Nagy Gáspár, nem egyedül nemzedékének költői közül, éppen ezeknél a személyes példáknl, Nagy László, Pilinszky János, Latinovits Zoltán vagy Huszárk Zoltán helytállásában keresi a közösségi erőgyűjtés forrásait, s tragikus végzetükben az intő jeleket. Nem véletlenül, hiszen ahol az irodalomnak kellett megalkotnia és hirdetnie a társadalmilag érvényes és emberileg hiteles erkölcsi parancsokat, ott ugyancsak az irodalomnak kell felmutatnia a hősi példaképeket: az emberi és nemzeti sorspéldázatokat.

A költészet ebben a felfogásban drámai küzdelemmé válik, a személyes üdvösséget a versnek kell kiharcolnia. A küzdés elve érvényesül a versek megformálásában, poétikai és nyelvi alakításában is, amely mind a szövegek, mind a versritmus körében a belső feszültségnek, a szövegelemek éles szembeállításának ad szerepet. Első kötetében, bemutatkozva az olvasónak, Nagy Gáspár a következő vallomást jegyezte le: „éjszaka (...) fehér lapokkal kitapétáznám pár négyzetméternyi albérletemet, gyök alatti háza-

mat, hazámat. Valamelyik hőszíni terepre hajnalig rákarcolódna egy boldogtalan költemény; kép és dráma, mint szívemre, agyamra már korábban. Mert nyugtalan álom a bizonyosság." Kép és dráma: ma is ebben a két fogalomban lehetne megragadni költészetének karakterét, a verseket átható gazdag képszerűségnek mindig drámai feszültsége, ereje van. A komplex költői képek belső feszültségét nemegyszer groteszk elemek hozzák létre, mint a méltán nevezetes *ÉvTIZEDEHÁRHEZ* című ironikus elégiában, amely a vizuális költészet eszkö-

zeivel s groteszk költői képekkel fejezi ki a nyolcvanas években beköszöntő korszakforduló bizonytalan, némiképp szorongásos közérzetét. Ez a vers is tanúsíthatja, hogy Nagy Gáspár kezén a „szemantikai földrengés” eredménye: a groteszk képeket és újszerű nyelvi formákat kereső experimentális költészet is a hagyományos önkifejezés eszközüvé válik, s elrendeződik abban a tágabb folyamatban, amely a versben az alkotó személyiség szuverenitását nyilvánítja ki. (*Széptudalmi*)

Pomogáts Béla

Színház

Mrožek: Multság

„A helyzet tragikus, de nem komoly.” Ez az eredetileg az Anschluss idején a bécsi rabbi szájából elhangzott mondás fejezi ki talán a legtömörebben az elmúlt húsz-harminc év kelet-európai abszurdjának lényegét, melyben a helyzetfelismerés előhívta tragikus szöveget, a reménytelenség, az egzisztenciális és történelmi kilátástalanság hangjait a túlélési hajlam, az életösztön és életerő a „nem komoly” gesztusával ellenpontozza. Mrožek életműve gazdag és változatos variációit kínálja e kelet-európai léthelyzet színpadi megjelenítéseinek — magyar színpadon a legemlékezetesebb talán a kaposváriak *Rendőrség* előadása volt. A Stílusgyakorlatok óta legendás színésztrió, Bán János, Dörner György és Gáspár Sándor, Árkosy Árpád rendezői közreműködésével most egy egyfelvonásost mutatott be a Székéné közönségének.

A teljes sötétségbe borult, zsúfolásig megtelt Székéné színpadára egy igazi, hamisítatlan multság reménye csalja be a három legényt — ám már a színpadra lépés is váratlan nehézségeket okoz, a ház, ahová be akarnak jutni, zárva, sehol senki, aki beengedné a vendéget... Végül is sikerül bejutniuk, de a kezdeti, nekibuzdult várakozás és reménykedés után kétségek öntik el a színpadot, bizonytalanság lesz úrrá a vendégekben. Mert: Lesz-e egyáltalán multság? Ha igen, miért nincsenek már itt a zenészek? Még nincs multság — de hát feltétlenül szükséges-e, hogy

legyen? Ha valaki akarja, nagyon akarja, hogy legyen — akkor vajon lesz? De ha lennie kell — ahogyan a vendégek hiszik — akkor hol késik a násznép, hol van a lakoma? A lehetőség egyetlen záloga az asztalon árválkodó negyedliteres borostüveg — de vajon elegendő lesz-e a multsághoz? Vagy talán nem is lakodalom lesz, hanem temetés? Halotti tor? Ezek a kérdések — melyek a maguk teoretikus csupaszságában is elhangzanak — gyötrik a három vasárnapiasan öltözött falusi legényt. Hit, kétely, nekifeszülő bizakodás, elkeseredett, pusztító dühöngés után bűnbakkezesés, majd az áldozat kiszemelése — ezek az érzelmi, indulati állapotok tárgyiasulnak a darab színpadi cselekvéssorozatában. A hitek, remények, a sikeres önáltatások felívelő szakasza a várakozás jegyében zajlik — ezt követi a teljes azonosulás rövid ideig tartó csúcspontja: a legények mulatnak, énekelnek és táncolnak, s néhány percig sikerül is elhítenni magukkal, hogy ez a multság. Rá kell jönniük azonban, hogy csak a multság imitációját élték át, nem az igazit — bármennyire is beleélték magukat a szerepbe. Becsapások és megcsalattatások sora következik — a csontváz-álarc és a halotti lepel temetésre utal, a maskarák és báli ruhák viszont azt a reményt keltik, hogy maszkabál lesz. A zene azonban késik — minden biztató jel és tárgy csak a lehetőségek *látszata*, káprázat, illúzió. Ebben a kontextusban egyetlen igazi, a valóságot és a helyzetet valóban kifejező cselekvésforma lenne lehetséges: a halál, amelyben az egyén — látszatcselekvések helyett — végre azonos lehetne önmagával. Már az áldozat nyakán a hurok, amikor, valahol a bizonytalan távolban, megszólal a muzsika, halkan, majd egyre felerősödvé, elárasztva a mozdulatlanságba dermedt színpadot.